

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 32

Заснований в 1996 році

Рівне – 2005

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я В З А К Л А Д А Х О С В І Т И : З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ь . Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 32. – Рівне: РДГУ, 2005. – 155 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії дошкільної педагогіки, історії педагогіки, методики навчання і виховання дітей дошкільного віку, їх розвитку в сім'ї і дошкільних закладах.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, вихователів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №2 від 30.09.2005 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ЛІТЕРАТУРА

1. Желнок О. Контрасти американської освіти // Нова педагогічна думка. Наук.-метод. журнал. – 2003. – № 3-4. – С.31-38.
2. Жуковський В.М. Американський досвід морально-етичного виховання для української школи // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Збірник наукових праць. – Рівне, 2003. – С.31-34.
3. Максимюк С.П., Остапчук М.В. Актуальні проблеми зарубіжної педагогіки. Навч.-метод. посібник. – Рівне: РДП, 1999. – 48 с.
4. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посіб. для керівників шкіл, вчителів – Харків, 2002. – 128 с.
5. Фінчук Г.В. Теоретична сутність питання сімейного виховання в зарубіжній педагогіці // Психолого-педагогічні основи гуманізації і навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Збірник наукових праць. – Рівне, 2003. – С.146-150.
6. Джуринский А.Н. Реформы зарубежной школы. Надежды и действительность. – М.: Знание, 1989. – 80 с.

Резюме. Стаття посвячена актуальним вопросам воспитания личности за рубежом. Проанализированы теории и практика воспитания в американской школе. Автор акцентирует внимание на концепциях воспитания, в основе которых лежит система общечеловеческих моральных ценностей и эффективности их влияния на формирование личности.

Ключевые слова: США, гуманистическое воспитание, зарубежная школа, концепция, общечеловеческие моральные ценности, личность, индивидуальность, воспитательный процесс.

Summary. The article is dedicated to topical questions of personality upbringing abroad. The analysis of theories and practices of upbringing in an American school has been done. The author accents the attention on the upbringing concepts at the heart of which there is a system of common to all mankind moral valuable and efficiency of their influence on the personality formation.

Key words: USA, humanistic upbringing, foreign school, conception, common to all mankind moral valuable, personality, individuality, pedagogic process.

Одержано редакцією 01.09.2005

УДК: 37. 032 – 053. 6

Н.С. ТИМОЩУК

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Резюме. В статті розкривається проблема оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі. Пріоритетне місце при цьому належить апробації цільової творчої програми розвитку і становлення особистості старшокласника та структурно-логічної моделі особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи.

Ключові слова: особистісно орієнтоване виховання, зміст особистісно орієнтованого виховання, цільова творча програма розвитку і становлення особистості старшокласника, структурно-логічна модель, позакласна робота.

Постановка проблеми. Сучасна психолого-педагогічна наука і виховна практика, вдосконалюючи процес формування і розвитку особистості, пов'язують його із особистісно орієнтованим підходом, що суттєво гуманізує позакласну діяльність старшокласників, наповнює її високим духовно-моральним змістом.

Психологічні засади особистісно орієнтованого виховання розкриваються у працях Б. Г. Ананьєва, Л.С.Виготського, Т.Я.Гальперіна, І.С.Кона, Г.С.Костюка, О.Ф. Лазурського, О.М.Леонтьєва, В.А.Петровського, С.Л.Рубінштейна та інших. У них предметом дослідження є унікальна особистість – активний, свідомий суб'єкт, який відповідає за своє життя і прагне до втілення моральних ідеалів; потребує суб'єкт-суб'єктних зв'язків з іншими людьми, відчуває необхідність самовдосконалення, шукає сенс свого життя.

Особистісно орієнтований підхід лежить в основі психолого-педагогічних досліджень К.О.Абульханової-Славської, І. Д. Беха, Г. О. Балла, В.В.Рибалки. І. Д. Беха виділив ряд інваріантів як усталених і незмінних наукових вимог, на основі яких реалізується особистісно орієнтований підхід до виховання учнівської молоді, визначив психологічні закономірності та принципи особистісно орієнтованого виховного процесу, розкрив наукову сутність технології інтимно-особистісного спілкування вихователя і вихованця.

Принципово новий підхід до виховання започаткували у вітчизняній педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття праці В. О. Білоусової, М.Й.Боришевського, О.І.Вишневського, С. У. Гончаренка, Т. Д. Дем'янюк, І. А. Зязюна, О.В.Киричука, О.М. Пехоти, С. І. Подмазіна, О. В.Сухомлинської, К.І.Чорної та інших. У їхніх дослідженнях пріоритетний перехід до „суб'єкт-суб'єктної” взаємодії передбачає ставлення до вихованця як до особистості, самосвідомого і відповідального суб'єкта власного розвитку і виховання. М.К.Богданова, В.В.Бучківська, А. А. Вірковський, К.Г.Дорошенко, Л.А.Шульга спрямовують свій пошук на створення

технології, в основі якої особистість як суб'єкт виховної діяльності.

Теоретичні та прикладні аспекти особистісно орієнтованої освіти та виховання розкриті в працях Д.А.Белухіна, О.В.Бондаревської, Д.М.Зембіцького, С.Г.Махненка, А.П.Прітика, Г.К.Селевка, В.В.Серікова, В.Т.Фоменка, Н.Є.Щуркової, І.С.Якиманської та інших.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про те, що переважна більшість аспектів проблеми особистісно орієнтованого виховання учнівської молоді не залишаються поза увагою дослідників. Мета нашої статті – розкрити особливості оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі, що є однією з соціально-педагогічних умов підвищення його ефективності.

Вивчення теоретичних основ особистісно орієнтованого виховання, аналіз практики позакласної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах дає можливість виділити пріоритетні напрями у перебудові змісту та організації особистісно орієнтованого виховного процесу. Вони передбачають створення соціокультурного середовища для повноцінного інтелектуально-духовного розвитку кожного старшокласника, його творчої самоактуалізації і самореалізації.

Тому практична реалізація програми дослідно-експериментальної роботи з особистісно орієнтованого виховання старшокласників вимагає дотримання таких провідних орієнтирів: утвердження позиції старшокласника як рівноправного учасника виховного процесу, що в свою чергу сприяє виникненню неформального, доброзичливого мікроклімату в педагогічному колективі, співробітництва педагога з вихованцем за типом „партнер-соратник”, „дорослий-дорослий”; забезпечення повноцінної життєтворчості особистості, що сприяє максимальному саморозкриттю можливостей індивідуального розвитку старшокласника, стимулює його внутрішні сили до творчого зростання і самовдосконалення; культивування діалогічної форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога з вихованцем на основі „інтимно-особистісного спілкування”, що спонукає до взаєморозуміння, співпереживання, вільного обміну думками, враженнями; прояв старшокласником активної життєвої позиції, „смыслотворчості”, позитивного суб'єктного досвіду самовизначення, творчості, „комунікації як кооперації”, „установки на іншого”; створення ситуації успіху, захищеності, підтримки, позитивних емоційних переживань старшокласника в предметно-перетворювальній та комунікативній діяльності, а також у „діяльності, спрямованій на суспільно значуще професійне та особистісне самовизначення, на його інтелектуально-моральний розвиток” [2, 23]; забезпечення вихованцеві свободи вибору того виду діяльності, де він може найповніше реалізувати себе як індивідуальність.

Таким чином, на перший план висувається проблема оновлення парадигми змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі шляхом створення умов для самовизначення, самоствердження і самореалізації кожного вихованця, його особистісного становлення. Це передбачає організацію особистісно орієнтованого виховного процесу як системи особистісно значущих для старшокласника подій, спрямованих на розв'язання найбільш важливих для нього життєвих проблем. Особливе значення належить суб'єкт-суб'єктній особистісній взаємодії та „інтимно-особистісному” доброзичливому спілкуванню, під час яких формується стійка життєва позиція старшокласника на позитивній морально-правовій основі. Оновлення парадигми змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі доцільно розглядати як ряд інноваційних перетворень, що ведуть до модифікації мети і завдань, форм та методів, розробки особистісно орієнтованих виховних технологій.

У змісті виділяють базовий та варіативний компоненти. Базовий зміст особистісно орієнтованого виховання становлять державно-нормативні документи (Закон „Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція розвитку загальної середньої освіти, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Конвенція про права дитини та ін.), а також сучасні підходи до виховання особистості І. Д. Беха, О. В. Киричука, В. А. Моляко, С. І. Подмазіна, Г. К. Селевка, В. В. Серікова та інших. Вони відображають базову культуру особистості як основу для її подальшого розвитку та виховання. До неї належить культура життєвого самовизначення, моральна, інтелектуальна, громадянська, політична, правова, економічна, художньо-естетична, фізична, екологічна, трудова культура та культура сімейних відносин [4, 404]. Вона зорієнтована, перш за все, на засвоєння базових основ загальнолюдських і національних цінностей.

Тому під базовим компонентом змісту особистісно орієнтованого виховання у загальноосвітньому навчальному закладі ми розуміємо систему цінностей-ставлень, що ґрунтується на багатстві суспільно-історичного досвіду, вартостях світової та національної культури. Старшокласники повинні засвоїти, зберегти й розвинути її відповідно до поставленої мети і завдань особистісно орієнтованого виховання. Водночас система цінностей-ставлень відображає зв'язок власного „Я” особистості з об'єктами соціальної дійсності, високий рівень ставлення до них та усвідомлення їх цінностями власного життя. В основі цінностей-ставлень – кодекс цінностей (за О.І.Вишневським), що включає такі підсистеми: абсолютні, вічні (моральні) цінності (ставлення особистості до основ загальнолюдської моралі), національні та громадянські (ставлення до Батьківщини, народу, нації, мови, прав, свобод та обов'язків громадянина, історії рідного краю, культури); цінності особистого життя (ставлення особистості до самої себе, інших людей, колективу, праці); родинні цінності (ставлення особистості до сім'ї, родини) та валео-екологічні цінності (ставлення людини до свого фізичного і психічного здоров'я, навколишнього природного середовища) [3, 92].

Варіативний компонент – становить цільова творча програма розвитку і становлення особистості

старшокласника, що забезпечує цілісний підхід до особистісно орієнтованого виховного процесу. В її основу покладено ставлення особистості до себе, інших людей, Батьківщини, праці, навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим, виділили такі складові програми: „Я”, „Я та інші люди”, „Я і моя Батьківщина”, „Я і довкілля”, „Я і моє майбутнє”.

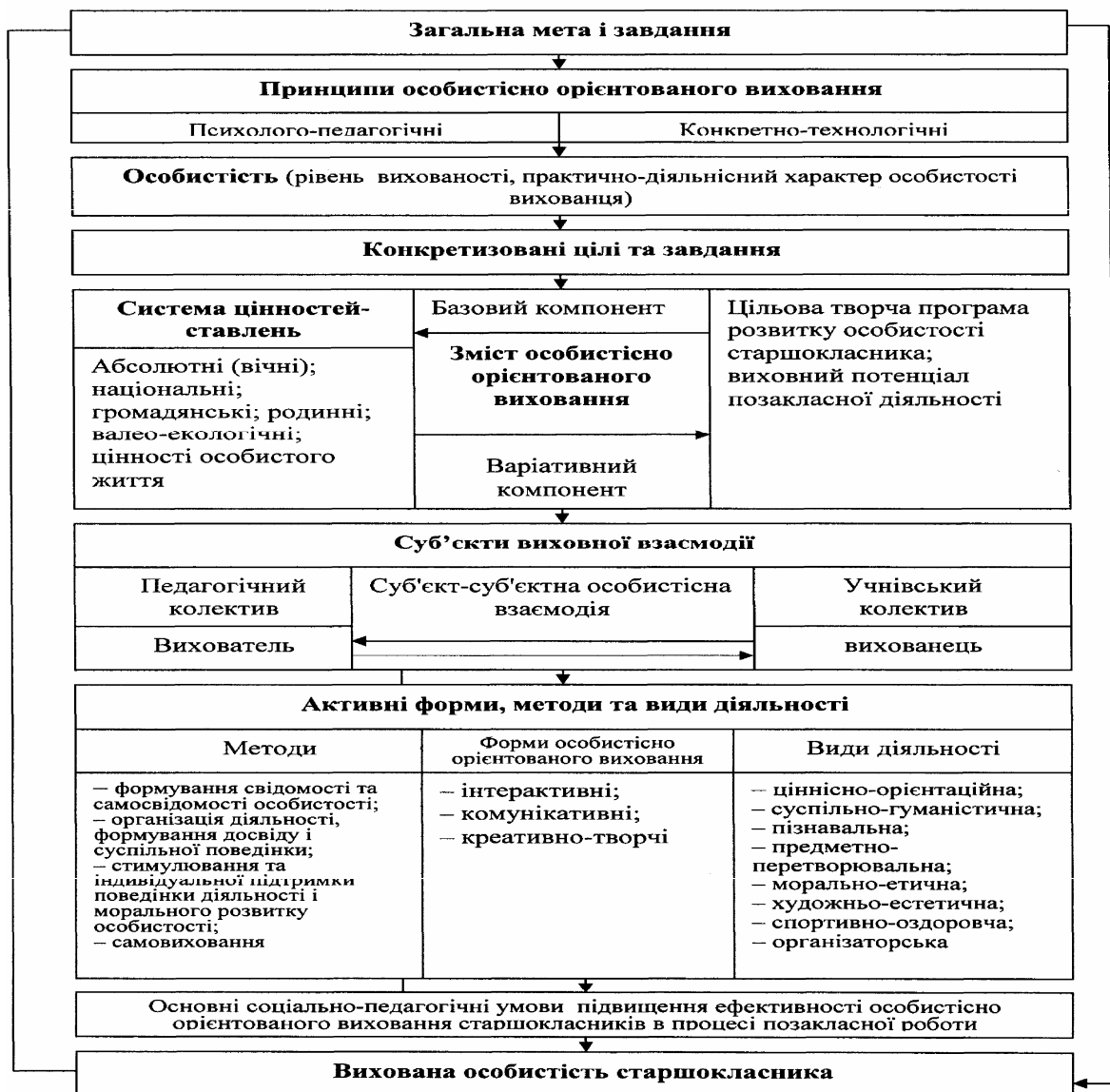
Цільова творча програма передбачає розвиток і становлення особистості, здатної до самопізнання, самовизначення, самовдосконалення та самореалізації, свідомого і відповідального вибору на основі загальнолюдських та національних цінностей. Одне з пріоритетних завдань програми – забезпечення оптимальних умов для життєвого самовизначення, культурної ідентифікації та соціалізації старшокласника, повноцінного розвитку його особистісних функцій як унікального і неповторного суб'єкта активної діяльності.

Зміст кожного розділу програми відображає вироблені людством ставлення до соціальної дійсності, багатство суспільно-історичного досвіду, і цим самим сприяє оволодінню особистістю системою цінностей-ставлень. Реалізація змісту розділу „Я” сприяє формуванню позитивного ціннісного ставлення старшокласників до себе, „Я та інші люди” – до людей, колективу ровесників, суспільства, „Я і моя Батьківщина” – до України, суспільно-політичного життя в державі, „Я і довкілля” – до навколишнього природного середовища, „Я і моє майбутнє” – до трудової й пізнавальної діяльності, життєвого самовизначення тощо.

Оновлення парадигми змісту особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи тісно пов'язане з перебудовою його організаційних структур, спрямованих на реалізацію інваріантів особистісно орієнтованого підходу до виховання учнівської молоді. Особливе значення в організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі належить розробці та функціонуванню його структурно-логічної моделі. Розглянемо візуально структурно-логічну модель на схемі 1.

Схема 1

Структурно-логічна модель особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи

Як бачимо, структурно-логічна модель особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи включає в себе взаємозв'язок цільового, стимуляційно-мотиваційного (ціннісного), змістового, операційно-діяльнісного (процесуального) та оціночно-результативного компонентів. Цільовий компонент – визначення мети і завдань особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі, що разом з засобами їх досягнення відрізняють розроблену нами структурно-логічну модель від інших. Мета і завдання розкривають прогнозовані результати у формуванні та розвитку особистості старшокласника, на досягнення яких спрямований весь процес особистісно орієнтованого виховання.

Проаналізувавши різні підходи до визначення мети, ми дійшли висновку, що загальна мета особистісно орієнтованого виховання в загальноосвітньому навчальному закладі полягає у наданні допомоги вихованцям у їх саморозвитку і самостановленні як суб'єктів активної діяльності та суспільних відносин, що будують їх на основі стійкої ієрархії цінностей-ставлень; набуття ними соціального досвіду самопізнання, самовизначення, саморозвитку, самотворення та самореалізації, духовно-морального самозбагачення [5, 1].

Мета особистісно орієнтованого виховання досягається шляхом розв'язання системи завдань, серед яких:

- формування особистості, спрямованої на максимальну реалізацію своїх можливостей, самоактуалізацію, свідомий і відповідальний вибір в різних життєвих ситуаціях;
- стимулювання внутрішніх сил вихованця до усвідомлення себе як особистості, самопізнання, самовизначення, самоствердження і самореалізації;
- утвердження позитивної особистісної сутності, особистісно розвивального самовиміру

- старшокласників, їх внутрішньої готовності жити і діяти за принципами гуманізму, добра та людяності;
- формування у старшокласників моральних рис громадянина України;
- виховання високої моральності, культури спілкування та поведінки в суспільстві на основі культивування цінності іншої людини, образу „хорошого іншого”;
- виховання моральності у взаєминах юнаків і дівчат, усвідомлення гендерних ролей;
- формування демократичної культури особистості, культивування досвіду свободи приймати особистісні рішення на основі аналізу об’єктивної дійсності, відстоювати свою точку зору, поважати позицію інших;
- виховання у старшокласників готовності відстоювати себе як особистість, „здатну прийняти на себе моральну відповідальність перед суспільством за себе, за інших, за справу” [2, 20].
- прилучення учнів до духовної спадщини, суспільних цінностей в галузі науки і мистецтва, кращих зразків вітчизняної і світової духовної культури;
- розвиток інтересів, здібностей та нахилів особистості відповідно до її усвідомлених потреб і можливостей, а також вимог суспільства;
- стимулювання вихованців до активної творчої діяльності, втілення новітніх ідей у суспільному перетворенні;
- розвиток організаторських умінь та навичок старшокласників, залучення їх до громадської діяльності;
- вироблення позиції самостійної творчої особистості, активного громадянина, здатного творити себе і своє життя, будувати високогуманні та демократичні стосунки з іншими людьми.

Таким чином, мета особистісно орієнтованого виховання „конкретизується в завданнях формування індивідуальності та розвитку особистості” старшокласника. Їх розв’язання допомагає учневі стати „морально розвинутою і практично діяльною особистістю”, досягнути максимальних можливостей свого самовдосконалення [6, 21].

Успішне розв’язання цих та інших завдань особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи залежить від сукупності взаємоузгоджених принципів. Вони є тією узагальненою системою вимог, що охоплюють усі аспекти особистісно орієнтованого виховання учнівської молоді і визначають його можливі результати. Доцільно виділити дві групи принципів організації особистісно орієнтованого виховного процесу: психолого-педагогічні та конкретно-технологічні. Психолого-педагогічні принципи особистісно орієнтованого виховання відображають психологічні та педагогічні закономірності практичної реалізації змісту виховного процесу. Конкретно-технологічні – виступають дієвим підґрунтям побудови і функціонування особистісно орієнтованих виховних технологій. Разом вони становлять єдину методологічну основу, що визначала загальні вимоги до змісту, форм та методів організації особистісно орієнтованого виховання старшокласників в процесі позакласної роботи.

До психолого-педагогічних принципів особистісно орієнтованого виховання відносяться такі, як: гуманізму; природовідповідності; демократичності; особистісно розвиваючого спілкування; співпереживання цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків; віри в молоду людину; творчості та успіху; самоактуалізації; індивідуально-творчого підходу, співробітництва педагога з вихованцем; діалогічного підходу; включення особистості в значущу активну діяльність; суб’єктності; самореалізації у творчості; психологізації виховання; готовності особистості до відповідальної діяльності; довіри та підтримки тощо.

Оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі ґрунтується на конкретно-технологічних принципах, що розкривають особливості побудови і здійснення особистісно орієнтованих виховних технологій. До них відносяться: інтенсивності; педагогічної спрямованості на стосунки; урахування рівня розвитку (навченості, вихованості) учня та відповідність йому побудови особистісно орієнтованих виховних технологій; міри; динамізму педагогічної позиції; компенсаторності; оригінальності та новизни виховних впливів; професійних аналогій та запозичень.

Психолого-педагогічні принципи лежать в основі організації процесу та конкретизуються системою усталених і незмінних наукових вимог – інваріантів особистісно орієнтованого підходу до виховання [2, 125-181]. Конкретно-технологічні принципи відображають основні закономірності практичної реалізації виховних інваріантів у процесі побудови та функціонування особистісно орієнтованих виховних технологій.

Визначення мети, конкретизованих цілей та завдань особистісно орієнтованого виховання залежить від рівня вихованості та практично-діяльнісного характеру особистості старшокласника. Під особистістю розуміють не абстрактну особу взагалі, а конкретного учня – „носія образу себе-в-бутті”. Він не тільки індивід, суб’єкт, наділений волею і прагненнями, власними думками, поглядами, судженнями та переконаннями, а, перш за все, особистість із проекцією в майбутнє: „особистість в минулому, особистість нині – особистість у майбутньому” [5, 1].

Враховуючи рівень вихованості, практично-діяльнісний характер особистості старшокласника, а саме „особистість в минулому” та „нині”, визначають конкретизовані цілі та завдання особистісно орієнтованого виховання, що проєктують „особистість в майбутньому”. Під нею доцільно розуміти конкретну людину як суб’єкта активного творчого перетворення світу і себе в ньому на основі пізнання, переживання та ставлення до нього, до самої себе, свого життя і діяльності.

Важливим компонентом особистісно орієнтованого виховного процесу, що відповідає поставленій меті і

завданням та логічно з них випливає, є зміст. Він визначається системою загальнолюдських і національних цінностей, що розкривають моральні знання, погляди і переконання, мотиваційні установки морально вихованої особистості і характеризують позитивне ставлення її до себе та соціальної дійсності, лежать в основі „Я-концепції”. Реалізація змісту особистісно орієнтованого виховання передбачає формування високого рівня вихованості старшокласника, розвиток його інтелектуально-моральних якостей, пізнавальної, емоційно-вольової, поведінково-діяльної сфери, індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Успішна реалізація базового та варіативного компонентів змісту особистісно орієнтованого виховання здійснюється шляхом взаємопов'язаної діяльності суб'єктів виховного процесу. Ефективними виступають учнівський та педагогічні колективи, які забезпечують суб'єкт-суб'єктну особистісну взаємодію педагога з вихованцем, партнерство і співробітництво між ними. Учніський колектив об'єднує вихованців на основі спільної суспільно та особистісно значущої мети, позитивної мотивації й організації активної діяльності. Він характеризується „морально-психологічною єдністю, поєднанням особистих та колективних інтересів, динамізмом життєдіяльності” [4, 439].

Крім того, згідно виховних інваріантів, учнівський колектив виступає „чинником унікальної ситуації виховання особистості”. У ньому реалізуються функції „блокування агресивних проявів вихованця”, „емоційного захисту”, здійснюється виховуючий вплив кожної індивідуальності, зводиться до мінімуму внутрішнє опосередкування міжособистісного впливу. Учніський колектив у розробленій нами структурно-логічній моделі є соціальним середовищем самореалізації та самопрезентації вихованців, каталізатором їх соціальних установок [2, 175-181].

Реалізація змісту та досягнення мети і завдань особистісно орієнтованого виховання забезпечується відповідними формами, методами та видами творчої діяльності. Під методами у системі особистісно орієнтованого виховання доцільно розуміти сукупність способів взаємодії вихователя і вихованців, що впливає на свідомість, волю, почуття й поведінку учнів, її корекцію та удосконалення з метою оволодіння ними системою цінностей-ставлень, вироблення на їх основі суспільно значущих моральних якостей особистості. В умовах особистісно орієнтованого виховання необхідно застосовувати тільки ті методи, які дозволяють побудувати гуманні суб'єкт-суб'єктні стосунки між педагогом та вихованцем на основі інтимно-особистісного спілкування, співробітництва, партнерства. Разом з тим, традиційні та неканонічні методи виховання – це способи взаємодії, що передбачають активну позицію вихованця, сприяють його самовихованню і самореалізації в особистісно орієнтованому виховному процесі.

Для реалізації змісту особистісно орієнтованого вихованого процесу використовуються організаційні форми, у яких зміст розкривається за допомогою одного або кількох взаємоузгоджених методів. Згідно характеру провідної діяльності ми вважаємо за доцільне поділити організаційні форми особистісно орієнтованого виховання на три групи: *Інтерактивні* (психологічні тренінги, аутотренінги, тренінги-символізації, тренінги-ототожнення, ігрові тренінги, соціально-психологічні, психогімнастичні вправи, ділові, рольові та особистісно-рольові ігри, КВК, бейн-ринги, „мозкові штурми”, психодрами, соціодрами тощо). *Комунікативні*. (відверті розмови, філософські діалоги, проблемні „круглі столи”, „відкриті трибуни”, години спілкування, „сократівські бесіди”, промови „на захист добра і милосердя”, суди над шкідливими звичками, усні журнали, вечори запитань і відповідей, усні самопрезентації, творчі монологи, уроки моральності, розмови при свічках, конкурси-репортажі, експрес-інформації, дискусійні гойдалки, ін.). *Креативно-творчі* (створення і захист моделі власного „Я”, конкурси творчих проєктів, складання творів-роздумів, письмові сповіді, самохарактеристики, ведення щоденників самоспостережень, творче їх оформлення і представлення, конкурси та виставки творчих робіт, „аукціони творчих ідей”, банки думок і пропозицій, творчі портрети, звіти творчих досягнень тощо).

Досягнення поставленої мети, реалізація змісту особистісно орієнтованого виховання здійснюється шляхом включення старшокласника у різні види активної діяльності, серед яких: ціннісно-орієнтаційна, суспільно-гуманістична, пізнавальна, предметно-перетворювальна, морально-етична, художньо-естетична, спортивно-оздоровча та організаторська.

Отже, принципова новизна організації особистісно орієнтованого виховного процесу за такою структурно-логічною моделлю полягає насамперед у тому, щоб створити соціокультурне середовище, яке забезпечило б оптимальні можливості для самовираження, самоствердження і самореалізації старшокласника, що є необхідними передумовами його особистісного становлення. Найхарактернішими рисами такого середовища є визнання особистості старшокласника соціальною цінністю, послідовну орієнтацію на його інтелектуально-моральний розвиток, утвердження індивідуального і творчого начала у молодій людині, гармонізацію її відносин з суспільством. Такий підхід дозволяє розглядати організацію особистісно орієнтованого виховного процесу як побудову повноцінної емоційно збагаченої та суспільно значущої, спільної творчої життєдіяльності педагога і вихованців, яка найбільш відповідає їхнім „соціогенним” потребам та інтересам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Вишневський О.І., Кобрій О.М., Чепіль М.М. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій/ За ред.

- О.І.Вишневецького. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. – К.: ВАТ „КДНК”, 2001. – 608 с.
  5. Подмазін С. І. Особистісно-зорієнтована освіта як особливий вид діяльності // Завуч. – 2002. – № 5. – С. 1-3 (вкладиша).
  6. Рожков М. М., Байборода Л. В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

Резюме. В статті розкриваються проблеми оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання старшокласників у позакласній роботі. Найважливіше значення при цьому має апробація цільової творчої програми розвитку та становлення особистості старшокласника та структурно-логічної моделі особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи.

Ключеві слова: особистісно орієнтоване виховання, зміст особистісно орієнтованого виховання, цільова творча програма розвитку та становлення особистості старшокласника, структурно-логічна модель, позакласна робота.

Summary. This article is dedicated to problems of updating of the contents and organization of the process of personality focused upbringing of senior pupils in out-of-class work. Introduction of creative program of development and realization of person of senior pupils, and use of the structure-logical model of personality focused upbringing of senior pupils in out-of-class work are of great importance.

Key words: personality focused upbringing, content of personality focused upbringing, creative program of development and realization of person of senior pupils, the structure-logical model, out-of-class work.

Одержано редакцією 01.09.2005

УДК:371.3:81

О.В. ПИЛИПЕЙ

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Резюме. У статті розкривається суть інтерактивних методик та можливості їх використання на уроках, а також у виховній роботі класного керівника.

Ключові слова: інтерактивність, інтерактивні методики, інтерактивні технології, інтерактивне навчання, інтерактивність у роботі класного керівника.

Постановка проблеми. В Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. відзначається, що система освіти має забезпечувати „організацію навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних досягнень науки, педагогічної теорії, соціальної практики, техніки і технології, створення та впровадження інформаційних технологій навчання” [4;3] Саме тому і виникає потреба у реформуванні сучасної школи, її методів і прийомів у процесі навчання та виховання. Потрібно передбачити перехід від авторитарно-дисциплінарної моделі організації виховного процесу до особистісно зорієнтованої, за якою особистість школяра є творчою індивідуальністю; від педагогіки заходів до педагогіки особистісних взаємин, взаємин між вихованцями та педагогами. Саме здатність учителя організувати спілкування стала підґрунтям продуктивної діяльності учня. Повноцінне педагогічне спілкування забезпечує обмін інформацією й співпереживання, пізнання особистості та самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії. Обмін інформацією і ставленнями реалізує комунікативний бік спілкування, пізнання особистості і самоутвердження – перцептивний, а організація взаємодії – інтерактивний.

Оскільки сучасні вимоги до школи полягають у тому, щоб не тільки і не стільки навчати учнів науковим фактам, наборові готових істин і штампів поведінки, скільки формувати наукове, критичне мислення, вміння зіставляти факти, аналізувати їх, аргументовано відстоювати свою точку зору, бачити багатомірність явищ, їхню неоднозначність, то це дає змогу не обмежуватись лише плануванням, а створювати умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагати кожному школяреві гідно самоутвердитись в колективі, забезпечуючи співробітництво і співтворчість у класі. Навчально-виховний процес відбувається за умови активної взаємодії усіх учнів. Це співнавчання, де учень і учитель є рівноправними.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин, відповідних ситуацій. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодовіри, що є і потрібним у школі ХХІ ст.

Термін „інтерактивні методи” прийшов у нашу педагогіку порівняно недавно – у ХХ ст. Термін „інтерактивний” походить від англійського слова „interakt”, де „inter” – взаємний, „akt” – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачену мету – створити комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивного навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної

ЗМІСТ

<i>Переднє слово ректора РДГУ Постоловського Р.М.</i>	3
<i>Дем'янюк Т.Д.</i> Інноваційна діяльність кафедри теорії і методики виховання	4
<i>Лісова С.В.</i> Сучасні тенденції модернізації національних систем освіти: пошук і перспектива	13
<i>Безкорвайна О.В.</i> Гуманістичні ціннісні орієнтири як основа формування толерантної особистості сучасного підлітка	17
<i>Хамедюк Н.С.</i> Актуальні проблеми виховання гуманістично спрямованої особистості учня на принципах педагогіки толерантності	23
<i>Рабченюк Т.С.</i> Особливості виховання обдарованої дитини в сучасному навчальному закладі	27
<i>Матюхіна Н.В.</i> Розвиток творчої обдарованості учнів у процесі навчально-виховної діяльності вчителя	32
<i>Дем'янюк Б.П.</i> Формування наукового світогляду школярів при викладанні фізики у сучасній школі	36
<i>Дем'янюк Т. Д., Камінська Є. І.</i> Духовно-моральний розвиток особистості учня в умовах діяльності української національної „школи – родини”	39
<i>Черній А.Л.</i> Організаційно-педагогічні засади виховного процесу в організації пласт	44
<i>Сойчук Р.Л.</i> Контрасти американської системи виховання	46
<i>Тимощук Н. С.</i> Оновлення змісту та організації процесу особистісно орієнтованого виховання таршокласників у позакласній роботі	49
<i>Пилипей О.В.</i> Використання інтерактивних методик в навчально-виховній роботі вчителя-словесника	54
<i>Назаренко Г.А.</i> Культура міжетнічних відносин старшокласників: результати констатуючого етапу ксперименту та завдання виховної діяльності	58
<i>Чернишина В.М.</i> Формування ціннісних орієнтацій в системі діяльності педагогічного колективу	63
<i>Кириленко С.В.</i> Громадянська відповідальність як показник сформованості культури здоров'я	67
<i>Косарєва Н.І.</i> Формування духовності особистості на засадах цінностей українського народу	70
<i>Павелків О.М.</i> Формування в учнів інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком	73
<i>Павелків Р.В.</i> Експериментальне вивчення особливостей самостійності сучасних молодших школярів	76
<i>Оржеховська В.М.</i> Превентивна педагогіка – наука пізнання	80
<i>Левківський М.В.</i> Соціальна зрілість старшокласників (підходи до формування)	85
<i>Нечипорук Л.І.</i> Формування ноосферної моральної позиції старшокласників	87
<i>Кукалець М.В.</i> Дидактичні аспекти підготовки учнів до засвоєння навчального матеріалу	91
<i>Гавлітіна Т.М.</i> Завдання і зміст національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільних навчальних закладах	95
<i>Кособуцька Г.П.</i> Кредитно-модульна система: завдання, пошук, результати у вищому навчальному закладі	98
<i>Наумчук Г.І.</i> Духовність і формування особистості майбутнього вчителя	103
<i>Дупак Н.В.</i> Зарубіжний досвід розробки стандартів професійної освіти	107
<i>Красовська О.О.</i> Естетична освіта студентів педагогічного факультету	113
<i>Крижановська Т.І.</i> Шляхи оновлення професійної підготовки музикантів-педагогів у курсі “історія музики”	116
<i>Петренко О.Б.</i> Громадянська спрямованість діяльності українських просвітительок кінця ХІХ – початку Х ст.	119
<i>Федорченко Т.Є.</i> Проблеми ненасильства в контексті дитячої безпритульності	122
<i>Габова Л.І.</i> ВІЛ/СНІД як чинник погіршення репродуктивного здоров'я неповнолітніх	125
<i>Піддубник В.Г., Якимчук С.Н.</i> Основи роботи з вокальним ансамблем	128
<i>Graca Tadeusz</i> Etapu kształtowania umiejętności w kształceniu zawodowym	132
<i>Рабченюк Т.С.</i> Індивідуальне навчально-дослідне завдання як вид самостійної роботи студента творчого характеру	135
<i>Ціпан Т.С.</i> Громадське виховання в умовах дитячо-юнацького руху: історичний аспект	141
<i>Якимчук М.Ю.</i> Особливості навчання і виховання обдарованих дітей	148
<i>Відомості про авторів</i>	152

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 32

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника *Дем'янюк Т.Д.*

Відповідальний за підготовку збірника до видання *Янцур М.С.*

Технічний редактор *Кравчук В.Ю.*

Комп'ютерна верстка *Лазарчук В.В.*

Здано до набору 12.09.2005 р. Підписано до друку 30.09.2005 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 22,86. Обл. вид. арк. 23,19. Замовлення № 1/6. Наклад 120

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 32. – Рівне:
РДГУ, 2005. – 155 с.**

ISBN 966 – 7281 – 08 – 3.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20